

**ABDULLAH b. AHMED
el-VÂŞİK-BİLLÂH**

(عبدالله بن أحمد الوائقي بالله)

Ebû Fâris Abdullâh b. Ahmed
el-Mansûr b. Muhammed Şeyh
el-Mehdî el-Vâşik-Billâh
(ö. 1018/1609)

Fas sultanı.

Sultan Ahmed el-Mansûr'un üç oğlundan biri olup Merakeş valisi iken babasının vefatından birkaç gün sonra, 5 Eylül 1603'te aynı şehirde sultan ilân edildi. Ancak cülûsundan birkaç gün evvel kardeşi Zeydân da Fas şehri ulemâsı ve halkı tarafından sultan ilân edilmişti. Bu yüzden Fas ulemâsı, Zeydân'ın meşru bir hükümdar olarak daha önce tahta geçtiğini ve Abdullah'ın annesinin âzâtlı bir câriye olduğunu da ileri sürerek Abdullah'ı tanımadıklarını bildirdiler. Böylece kardeşler arasında taht kavgası başlamış oldu. Mücadele sonunda mağlûp olan Zeydân, Vecde'ye kaçıp oradaki Türkler'e sığındı. Abdullah, bu defa, isyan eden diğer kardeşi Muhammed eş-Şeyh ile uğraşmak zorunda kaldı. Ancak Aklîm'de (veya Marsürremâd'da) meydana gelen çarpışmalarda Abdullah yenilerek Sûs'a kaçtı (1015/1606). Fakat tahta geçen Muhammed'in uyguladığı baskı ve sindirme politikası kısa zamanda halkın isyanına sebep oldu ve Zeydân tekrar hükümdar ilân edildi. Bu hadise Abdul-

lah ile Muhammed'i barıştırdıysa da Zeydân'ın Türk kumandanı Mustafa Paşa'nın takibi üzerine Muhammed İspanya'ya giderek III. Philip'e sığındı. Öte yandan Abdullah b. Ahmed ile Muhammed'in oğlu Abdullah, Tâzâ şehri yakınlarında Zeydân'ın kuvvetlerine karşı mücadelelerini devam ettirdiler. Mustafa Paşa'nın savaşta öldürülmesi üzerine Zeydân'ın ordusu bozguna uğradı ve Abdullah ile yeğeni şehri zaptettiler (Temmuz 1609). Ebû Fâris Abdullah bu zaferden sonra kardeşi Muhammed'e karşı bir komplo hazırlattı. Ancak bu komplo nun yeğeni tarafından öğrenilmesi üzerine bir gece evinde boğularak öldürüldü (Ağustos 1609).

Ebû Fâris Abdullah dindar ve zâhid bir kimse olarak tanınmıştır. Merakeş'te bir cami ile bir de kütüphane yaptırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Auguste Cour, *L'établissement des dynasties des chérifs au Maroc et leur rivalité avec les Turcs de la Régence d'Alger, 1509-1830*, Paris 1904, s. 149-152; Henry de Castries, *Les Sources Inédites de L'Histoire du Maroc* (Première série—Dynastie Saadienne, Archives et bibliothèques des Pays-Bas), Paris 1906, I, 116-129; C. E. Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi* (trc. Erdoğan Merçil—Mehmet İpşirli), İstanbul 1980, s. 47; Charles André Julien, *Histoire de L'Afrique du Nord: Tunisie-Algérie-Maroc*, Paris 1980, II, 217; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic period*, London 1987, s. 220; A. Cour, "Abdullah", *İA*, I, 29-30; a.mlf., "Sa'dîler", *İA*, X, 43-44; R. Le Tourneau, "Fas", *El²* (İng.), II, 819.

HULÛSİ YAVUZ

ABDULLAH b. ALEVÎ

(عبدالله بن علوي)

(bk. HADDÂD, Abdullah b. Alevî).

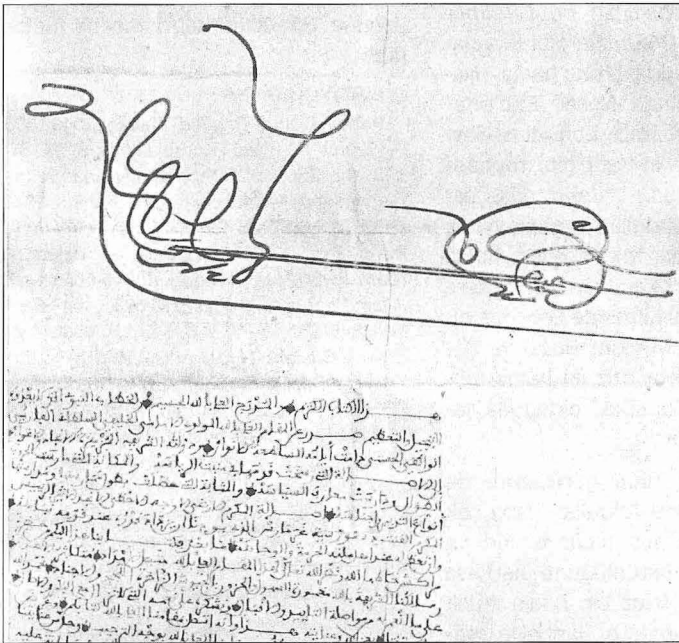
**ABDULLAH b. ALÎ
b. ABDULLAH**

(عبدالله بن علي بن عبدالله)

(ö. 147/764)

Halife Seffâh ile Mansûr'un amcası,
Abbâsîler'in kuruluşunda
önemli rol oynayan kumandan
ve devlet adamı.

95'te (714), büyük bir ihtimalle Humeyme'de doğdu. Annesi Hennâde adlı Berberî asıllı bir câriye idi. Kaynaklarda hayatının Abbâsî ihtilâlinde önceki dönemi hakkında fazla bilgi yoktur. 129 yılında (746-47) İstahr'da Abdullah b. Muâviye ile İbn Dubâra arasında vuku bulan savaşta İbn Dubâra tarafından esir alınmış, ancak İstahr'a İbn Muâviye'ye borcunu ödemek için geldiğini söyleyerek öldürülmekten kurtulmuş ve serbest bırakılmıştır. Abdullah daha çok Abbâsîler'in Emevîler'e karşı giriştikleri mücadelede kendini gösterdi ve son Emevî Halifesi II. Mervân'ı Büyük Zap Suyu Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğrattı (11 Cemâziyelâhîr 132/25 Ocak 750). Bazı tarihçilere göre o, Abbâsî ihtilâlinde kaynaklarda zikredilenlerden daha fazla rol oynamış, tecrübeli bir asker olduğu için, Ebû Ca'fer Mansûr ve Ebû Müslim'e rağmen, çok tehlikeli bir iş olan Mervân'ı bertaraf etme görevi ona verilmiştir. Zira mücadelenin en tehlikeli safhasında Ebû Ca'fer veya Ebû Müslim gibi önemli simaların kaybedilmesi Abbâsîler için korkunç bir felâket olabilirdi. Abdullah, Halife Ebû'l-Abbâs'ın emriyle Mervân'ı bir müddet takip ettikten sonra onun damadı Velîd b. Muâviye'nin idaresinde bulunan Dimaşk üzerine yürüdü. Birkaç günlük kuşatmadan sonra şehre girdi (25 Nisan 750) ve binlerce kişiyi kılıçtan geçirirdi. İntikam duygusuyla Emevîler'in kökünün kazınmak niyetindeydi. Dimaşk'ta iki hafta kaldıktan sonra Filistin'e hareket etti. Yafa şehri yakınlarındaki Ebûfutrus'ta düzenlediği bir ziyafet sırasında Emevîler'den seksen kişiyi öldürttü. Bununla da yetinmeyerek Dimaşk, Rusâfe, Kinnesrîn ve diğer yerlerdeki halife ve Emevî ileri gelenlerinin mezarlarını açtırıp kemiklerini yaktırdı.

Fas Sultanı
Abdullah
b. Ahmed'in
Marakeş
1606 tarihli
mektubu

Onun bu vahşice hareketleri üzerine Muâviye'nin torunlarından Ebû Muhammed ile Emevîler'in Kınnesrîn Valisi Ebû'l-Verd b. Kevser'in Suriye'de başlattığı büyük bir isyan zorlukla bastırılabilirdi (Temmuz 751).

Abdullah b. Ali, Abbâsî Devleti'nin kurulması üzerine Suriye valiliğine tayin edildi. Aşırı ihtirasının sonucu olarak buradaki faaliyetleriyle devletin emniyetini tehdit eder hale geldikten başka Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'ın ölümü üzerine halifelik iddiasında bulundu. Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'un biat isteğini reddederek ordusuyla Harran'a gitti. Bunun üzerine halife, Ebû Müslim'i onu itaat altına almakla görevlendirdi. Abdullah b. Ali de Suriye, el-Cezîre ve Horasanlı askerlerden meydana gelen ordusuyla savaşa hazırlandı. Ebû Müslim'e karşı savaşmayacaklarını tahmin ettiği 17.000 Horasanlı askerini öldürttü. Daha sonra devrin meşhur kumandanlarından Humeyd b. Kahtabe'yi ortadan kaldırmak üzere bir komplo hazırladı. Aleyhindeki tertipleri öğrenen Humeyd çok sayıda askeriyle Ebû Müslim'in safalarına katıldı. Nusaybin yakınlarında Ebû Müslim ile giriştiği savaşta mağlûp oldu ve savaş meydanını terkederek Basra valisi olan kardeşi Süleyman'ın yanına kaçtı (11 Aralık 754). Süleyman ile diğer kardeşi İsâ, Halife Mansûr'dan onun affedilmesini istediler. Halife amcalarını kırmadı ve Abdullah'a istedikleri emani vereceğini bildirdi. Bunun üzerine İsâ, meşhur kâtib İbn'ül-Mukaffa'a hiçbir te'vile yer bırakmayacak şekilde bir emannâme yazmasını emretti. Ancak Halife Mansûr emannâmede kendini küçük düşüren ifadeler bulunduğunu söyleyerek İbn'ül-Mukaffa'ı öldürttü. Abdullah b. Ali'yi de teslim alarak Hîre'de temeline tuz doldurulmuş bir eve hapsedtirdi. Yaklaşık yedi yıl hapisnâmede kalan Abdullah, akıtılan suların tuzları eritmesiyle çöken binanın enkazı altında can verdi ve Bağdat'taki Bâbü's-Şe'm Mezarlığı'na defnedildi. Mes'ûdî'ye göre ise Abdullah, Ebû Ca'fer el-Mansûr'un emriyle Ebû'l-Azhar Mühelleb b. Ebû İsâ tarafından bir câriyesiyle birlikte boğularak öldürülmüş, sonra da bulundukları ev üzerlerine yıkılıp enkaz altında kalarak öldükleri intibâ verilerek istenmiştir.

Cesur, yiğit ve heybetli bir kumandan olup Kureys'in dâhilerinden biri kabul edilmektedir. Abbâsî ihtilâlinin başarı-

ya ulaşmasında ve devletin sınırlarının genişlemesinde büyük rolü olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kûbî, *Târîh*, Necf 1358, III, 95, 105, 108; Belâzûrî, *Fütûhu'l-bûldân* (trc. Mustafa Fayda), Ankara 1987, s. 180, 215, 276, 277, 421, 538; Taberî, *Târîh* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, III, 27, 113, 122, 126, 204, 328, 331, 419, 437, 440; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid), Beyrut 1384-85/1964-65, III, 207, 243, 259, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1385-86/1965-66, V, 409, 414, 421, 446, 461, 463-469, 475, 486, 496; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1968-72, I, 46; II, 152-153; VI, 101, 109-111; İbn Kesir, *el-Bidâye*, Kahire 1351-58/1932-39 — Beyrut 1401/1981, X, 104-105; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, Kahire 1956 — Kahire 1383/1963, II, 7-8; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, Kahire 1350-51 — Beyrut, ts. (Dâru lhyâi't-türâsî'l-Arabî), I, 219; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 257-263; M. A. Shaban, *Islamic History*, Cambridge 1976, II, 6-7, 11-12; Muhammed Hudarî Bey, *Muḥâdarâtü târîhi'l-ümemi'l-İslâmiyye* (ed-Devletü'l-'Abbâsiyye), Kahire, ts. (Dâru'l-Fikrî'l-Arabî), s. 54-56; Philip K. Hitti, *Siyâst ve Kültürel İslâm Tarihi* (nşr. Salih Tuğ), İstanbul 1980-81, II, 439-440; H. İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi* (trc. İsmail Yiğit v.dğr.), İstanbul 1985-86, II, bk. *İndeks*; Fawwaz Ahmad Tuğan, "Abdallah Ibn 'Ali: A Rebellious Uncle of al-Manşûr", *Studies in Islam*, VI/1, New Delhi 1969, s. 1-26; J. Lassner, "Did the Caliph Abu Ja'far al-Manşûr Murder His Uncle 'Abdallah b. 'Ali and Other Problems Within the Ruling House of the 'Abbasids", *Studies in Memory of Gaston Wiet*, Jerusalem 1977, s. 69-99; K. V. Zetterstéen, "Abdullah", *İA*, I, 30; a.mlf.-S. Moscati, "Abd Allāh b. 'Alī", *EI*² (İng.), I, 43.

Ethem Ruhi Fiğlalı

ABDULLAH b. ALİ el-VEZİR

(عبدالله بن علي الوزير)

Abdullāh b. Alī b. Ahmed es-San'ânî
(ö. 1147/1735)

Yemenli Zeydî âlim, tarihçi.

el-Vezîr veya İbnü'l-Vezîr diye de tanınmıştır. Hz. Hasan'ın soyundandır. 1074'te (1663) San'a'da doğdu. Ali b. Yahyâ el-Birtî, Hüseyin b. Muhammed el-Mağribî ve Muhammed b. İbrâhim es-Sehûlî gibi devrin önde gelen âlimlerinden ders aldı. Özellikle tefsir, tarih, edebiyat ve şiirde geniş bilgi sahibiydi. Başta tanınmış âlim el-Emîru's-San'ânî Muhammed b. İsmâil olmak üzere birçok talebe yetiştiren Abdullah b. Ali'nin San'a'da derslerini takip edenler arasında Halife Kâsım b. Hüseyin de bu-

lunmaktaydı. Ömrünün sonlarına doğru ders vermeyi bırakıp inzivaya çekildi ve San'a'da vefat etti.

Yazmaları bulunan eserleri şunlardır: 1. *Ṭabakü'l-halvâ ve şihâfû'l-men ve's-selvâ*. 1046-1090 (1636-1679) yılları arasındaki olayları içine alan eserin bazı kısımları Abdullah Muhammed el-Habeşî tarafından "*el-Burtuğâliyyân 'alâ sâhili'l-Bahri'l-ahmer*" başlığı ile yayımlandı (el-'Arab, I-II, 1974). Eserin tenkitli tam neşri Muhammed Abdürrahîm Câzim tarafından yapılmıştır (*Târîhu'l-Yemen hilâle'l-karni'l-hâdî 'aşer el-hicrî [Ṭabakü'l-halvâ...]* Beyrut 1405/1985). 2. *er-Ravdu'l-bâsimü'n-nadîr*. Tarihçi Muhammed Zebâre tarafından *Neşrû'l-'arf* (I-II, Kahire 1376) adlı eserinin içinde neşredilmiştir (II, 117-134). 3. *Akrâtu'z-zeheb fi'l-mûfâhare beyne'r-Ravza ve Bi'ri'l-'Azeb*. Bu eser de Abdullah Muhammed el-Habeşî tarafından neşredilmiştir (*Mecelletü Dirâsâtin Yemeniyye*, I, 1978). 4. *Câmi'u'l-mütûn fi aḥbâri'l-Yemeni'l-meymûn*. Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî'nin *Enbâ'ü'z-zamân fi aḥbâri'l-Yemen* adlı eserinden kısaltılarak telif edilmiştir. 5. *Neşrû'l-'abîr*. Hocası Ali b. Yahyâ el-Birtî'nin biyografisine dair eseri. 6. *Cevârişü'l-efrâh ve kütü'l-ervâh*. Şiirlerini topladığı divanı. 7. *İrsâ-lü'z-zü'âbe 'alâ mes'ele'ti's-sahâbe*. Salâh el-Ahfeş'in risâlesine reddiye. 8. *en-Nuğbe li-hidmeti şerhi'n-Nuğbe* (hadis). 9. *ed-Dürü'l-munazzam li-şavti'l-kalem* (edebiyat).

BİBLİYOGRAFYA :

Şevkânî, *el-Bedrü'l-ḥâlî*, Kahire 1348 — Beyrut, ts. (Dâru'l-Ma'rife), I, 388-390; *Hedîyetü'l-'arift*, I, 428; *İzâhu'l-meknân*, I, 57-58, 112; II, 80, 647; Brockelmann, *GAL*, II, 525; *Suppl.*, II, 544-545; Halîl Yahyâ Nâmi, *el-Bi'şetü'l-Mişiyye li-taṣviri'l-maḥtâtâtî'l-'Arabîyye fi bilâdi'l-Yemen*, Kahire 1952, s. 41; Ziriklî, *el-'Âlâm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 244; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Beyrut, ts. (Dâru lhyâi't-türâsî'l-Arabî), VI, 86; Ahmed Hüseyin Şerefüddin, *Târîhu'l-Yemeni's-şakaft*, Kahire 1967, IV, 266-267; Eymen Fuad Seyyid, *Meşâdiru târîhi'l-Yemen fi'l-'aşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 264-266; M. Abdürrahim Câzim, *Târîhu'l-Yemen* [Abdullah b. Ali el-Vezîr], Beyrut 1405/1985, *Takdim*, s. 21-37.

MUSTAFA FAYDA

ABDULLAH b. ALKAME

(عبدالله بن علقمة)

(bk. ABDULLAH b. EBÜ EVFÂ).